

NOTAT - RANDERS STADSARKIV - ET HISTORIEFORMIDLENDE HUS MED BORGERNE I CENTRUM

Sagsnavn: Randers Stadsarkiv. Arkivfremtid
Sagsnummer: 19.02.00-A26-5-20
Skrevet af: Søren Pietsch-Thomsen
E-mail: Soren.Pietsch-Thomsen@randers.dk
Forvaltning: Byrådssekretariatet og kommunikation
Dato: 23-08-2021
Sendes til: Budgetforhandlingerne

Resume

Randers Stadsarkiv blev oprettet i 2013 efter §7 i Arkivloven. Stadsarkivet er en del af Museum Østjylland og blev i først omgang oprettet ved en sammenlægning af Kommunearchivet og Randers Kommunes Nærhistoriske Arkiv. Stadsarkivet varetager både den lovpligtige bevaring af dokumentation fra forvaltningen og indsamling og formidling af private arkivalier om kommunens og borgernes historie.

Stadsarkivet har i en årrække kørt delvist på midlertidige bevillinger. Den nuværende midlertidige bevilling udløber i april 2022, og jf. budgetproceduren har udvalget drøftet bevillingens udløb.

Randers Stadsarkiv har på sigt stort potentiale for at udvikling sig til et historieformidlende hus med vægt på den nære borgerinddragelse og frivillighed og, hvor langt flere borgere end i dag får glæde af arkivets samlinger. Det gælder mange forskellige målgrupper herunder fx skolebørn, ældre og demente. Stadsarkivet kan desuden give borgerne indsigt i og stoltheder over, det rodfæstede fundament kommunen står på. Det bliver særligt vigtigt i en tid, hvor Randers Kommune er i hastig udvikling.

En sådan udvikling er dog betinget af, at der findes en mere permanent økonomisk ordning for arkivet. Derudover bør der findes nye fysiske rammer for arkivet, da store dele af arkivalierne i dag opbevares under problematiske forhold med risiko for permanent skade.

Mulighederne for udviklingen af Randers Stadsarkiv blev drøftet på Sundheds-, idræts- og kulturudvalgets møde d. 26. maj 2021 med henblik på at lade udviklingsforslaget indgå i budgetproceduren for 2022-25.

Randers Stadsarkiv er i en årrække blevet drevet delvist på midlertidige bevillinger. Den nuværende bevilling på 667.000 kr. årligt udløber i april 2022. Derudover har arkivet i høj grad gjort brug af medarbejdere i fleks-/skånejobordninger. En række af disse medarbejdere forventes at gå på pension de kommende år og kan ikke erstattes af medarbejdere i lignende stillinger uden udgifter, fordi jobordningerne er ændret.

Såfremt Randers Stadsarkiv skal drives videre på det nuværende serviceniveau, vil det være nødvendigt at gøre den midlertidige bevilling permanent og samtidig øge den i takt med, at medarbejderne i fleks-/skånejobs trækker sig tilbage. Dertil kommer at kompleksiteten i Stadsarkivets arbejde stiger i takt med at nye digitale systemer indgår i samlingerne.

Alternativt skal alle Randers Kommunes arkiver overdrages til Rigsarkivet. En sådan løsning er dog også forbundet med store økonomiske omkostninger, jf. dette notat nedenfor, herunder overdragelsesudgifter på ikke under 11 mio. kr..

Endelig skal nævnes at de fleste af Randers Stadsarkivs materiale er i dag opbevaret under stærkt problematiske forhold, som i værste fald kan føre til tabet af en række uvurderlige dokumenter. Såfremt dette skal løses, kan der afsættes 125.000 kr. i 2022 til udarbejdelsen af et dispositionsforslag for et tidssvarende magasin, hvor alle Stadsarkivets materiale kan opmagasineres.

	1.000 kr.	2022	2023	2024	2025
Permanentgørelse af tidligere midlertidig bevilling		500	667	667	667
Erstatning for medarbejdere i fleks/skånejob		200	300	450	500
Dispositionsplan til moderne magasin		125			
I alt		825	967	1.117	1.167

1. Randers Stadsarkiv – historiebevaring og formidling

Randersegnens historie er fyldt med medrivende fortællinger, dramatiske udviklinger og inspirerende personligheder. Randers bys placering langs Gudenåen har betydet, at byen og dens opland har spillet en vigtig rolle i regionens og landets historie som købstad og industriby. Denne historie tilhører borgerne i Randers Kommune, og den skal gøres relevant ved formidlende projekter, der bygger bro mellem fortiden og nutiden.

Randersegnens historie formidles allerede af Museum Østjylland, men i Randers Stadsarkiv ligger dokumentationen om den enkelte borger, forening eller virksomhed og dennes levede liv og gerning gemt for eftertiden. Det betyder, at den interesserede borger kan dykke ned i sin personlige fortælling og finde eller genfinde sine rødder. Det kan give borgerne indsigt i og stolthed over, det fundament kommunen står på. Den mulighed kan være særligt vigtig, når en by i hastig udvikling skal holde fast i sin identitet og historisk rodfæstede kvaliteter.

2. Permanentgørelse af Randers Stadsarkivs bevilling

Randers Stadsarkiv blev oprettet i 2013 efter §7 i Arkivloven ved en sammenlægning af lokalarkivet og kommunearkivet. Det betyder, at arkivet både er myndighedsarkiv for Randers Kommunes forvaltning og betjener borger der grundet interesse for byens eller egen historie ønsker adgang til arkiverne. Stadsarkivet er organiseret som en del af Museum Østjylland.

Som offentlig myndighed har forvaltningen pligt til at lade arkivere en række sager. I Randers forvaltes denne opgave af Randers Stadsarkiv, der som lovpligtig opgave har ansvar for at bevare arkivalier, der har historisk værdi eller tjener til dokumentation af forhold af væsentlig administrativ eller retlig betydning for borgere og myndigheder. Dette gælder både for digital dokumentation og dokumentation i fysisk form. Stadsarkivet står korrekt for kassation af offentlige arkivalier. Alle disse opgaver udføres på baggrund af arkivlovens bestemmelser om opbevaring af myndighedsarkiver på en betryggende måde.

Stadsarkivet betjener forvaltningen i sager, hvor specifik dokumentation skal fremfindes eller et langstrakt historisk forløb skal afdækkes. Det kan for eksempel dreje sig om oplysninger i personsager, anbringelsessager, dokumentation af matrikler, eller bestemmelse af et kommunalt kunstværks historiske

betydning for byen. Stadsarkivet besidder særlige kompetencer til at udføre sådanne opgaver, da Stadsarkivets medarbejdere har kendskab til alle de relevante samlinger og redskaberne til at finde de korrekte informationer frem til forvaltningen. Stadsarkivet behandler omkring 500 henvendelser fra forvaltningen årligt.

Derudover indsamler stadsarkivet private arkivalier som dokumentation af kommunens og borgernes historie. Randers Stadsarkiv formidler samtidig denne historie til borgerne ved at stille arkivalierne til rådighed for interesserede og gennem formidlingsprojekter. Stadsarkivet får årligt mellem 400 og 100 henvendelser fra borgere og dertil kommer mange hundrede deltagere i omvisninger, byvandring og foredrag. I de senere år har borgerne desuden udvist stor interesse for Stadsarkivets digitaliserede billedsamling, der har over 60.000 årlige unikke besøgende på Arkiv.dk.

Randers Stadsarkivs bemanning består i dag af 9 medarbejdere (ca. 6 fuldtidsstillinger):

- Af disse er 2,5 fastansatte medarbejdere finansieret af arkivets permanente bevilling.
- Herudover er 1,5 stillinger finansieret via en midlertidig bevilling på 667.000 kr. årligt, der udløber i april 2022.
- Endelig har arkivet 4 medarbejdere som er ansat permanent på nedsat tid i fleks-/skånejobordninger. Gruppen af medarbejdere i fleks-/skånejobs arbejder sammenlagt ca. 75 timer ugentligt svarende til 2 stillinger. De 4 medarbejdere i fleks-/skånejobordninger (2 stillinger) udgør en arbejdskraft for arkivet uden væsentlige udgifter som følge af de fleks- og skånejobsordninger de er finansieret af. Flere af de 4 medarbejdere i fleks-/skånejobordninger forventes at gå på pension i de kommende år, og de kan ikke forventes erstattet af medarbejdere i lignende stillinger uden udgifter, fordi ordningerne er ændret. Udgifterne hertil vil udgøre 500.000 kr.

Såfremt Stadsarkivet skal drives videre med det nuværende serviceniveau vil det være nødvendigt, at gøre den midlertidige bevilling på 667.000 kr. årligt permanent og samtidigt øge den løbende i takt med at medarbejdere i fleks-/skånejobsordninger trækker sig tilbage. Dertil kommer, at kompleksiteten i Stadsarkivets arbejde stiger, da nye digitale systemer skal indgå i arkivets samlinger. I budgettet for 2022-25 vil det betyde en stigning på 500.000 kr. I alt 1.167.000 kr. årligt. I 2022 dog reduceret til $\frac{3}{4}$, idet den nuværende bevilling udløber pr. 31. marts 2022.

Den arbejdskraft Stadsarkivet i dag råder over i form af medarbejdere i fleks-/skånejobordninger vil ikke i fremtiden kunne løse arkivets opgaver. Dels fordi de gamle fleksjobordninger ikke findes længere. Dels fordi der formentlig vil kræves andre kompetencer, end der kan skaffes via etablering i fleks- og skånejobs.

Stadsarkivet forventer desuden, at kompleksiteten i arbejdet vil stige, i takt med at nye digitale systemer skal indgå i arkivets samlinger. Det stiller særlige krav til medarbejdernes kompetencer, og det er derfor nødvendigt at ændre medarbejdersammensætningen, så borgerens forventninger om at kunne tilgå arkivalierne digitalt kan efterkommes. Også denne udvikling er forbundet med stigende udgifter for Stadsarkivet.

Endelig skal det fremhæves, at Stadsarkivets lokalfaciliteter er under pres, og herunder er især opbevaringsforholdene for de fleste af arkivets materialer stærkt problematiske. Den viden som Stadsarkivet rummer om Randers og om Randers borgere er med de nuværende bevaringsforhold i stor risiko for at gå tabt. Stadsarkivet rummer en række uvurderlige dokumenter af fx Henrik Pontoppidan, Karin Michaëlis og Jens Otto Krag. Ligeledes er kilderne til borgernes viden om egne sager i forvaltningen truet. Det kan fx dreje sig om borgere, der ønsker indsigt i årsagerne til deres anbringelse eller bortadoption som

børn. Det vil derfor på længere sigt være nødvendigt at finde nye løsninger på arkivets nuværende magasin- og lokaleforhold.

Som led i en løsning på arkivets nuværende lokale forhold skal der desuden findes nye løsninger på medarbejderplaceringen. Randers Stadsarkiv fik tre påbud fra Arbejdstilsynet efter et tilsynsbesøg d. 13. august 2020 vedrørende frokostforholdene, rengøringsforholdene og indeklimaet. Der er taget initiativer for at forbedre forholdene, men det er forvaltningens vurdering, at Bojes Pakhus på sigt ikke er velegnet som arbejdsmiljø for arkivarbejde. Magasin- og lokaleholdene er nærmere beskrevet i afsnit 4.

3. Randers Stadsarkivs potentialer – et historieformidlende hus med borgerne i centrum

Randers Stadsarkiv har potentiale til at kunne videreudvikles til et historieformidlende hus, hvor langt flere borgere end i dag får glæde af arkivets samlinger. Stadsarkivets samlinger kan gøres relevant for mange forskellige grupper af borgere. De ældre, børn og unge, og de frivillige er eksempler på grupper, hvor mere permanente formidlingsprojekter og samarbejder med Stadsarkivet har et stort potentiale.

Demente og ældre borgere

Demente borgere er en særlig målgruppe, som arkivet kan bidrage til at skabe øget livskvalitet for. Fremvisning af arkivalier, og herunder særligt de 'gode gamle billeder', fra kommunens fortid, kan være med til at skabe liv og genkendelse i målgruppen. Arkivet har allerede gode erfaringer med billedforedrag på kommunens plejecentre, hvor arkivets medarbejdere i fællesskab med de ældre dykker tilbage i minder og erindringer. Arkivets medarbejdere kan ofte få svært ved at komme til orde, da gode historier hele tiden dukker op hos de ældre og skal fortælles videre. Den Gamle By i Aarhus har i samarbejde med Center on Autobiographical Memory Research arbejdet med erindringsformidling til demente. Erfaringerne viser, at erindringsformidling kan være med til at styrke de ældres generelle velbefindende.

Denne type formidling kunne udvides med byture i kommunens rickshaws eller sejlads med Randers Naturcenters handicappåd. På den måde kombineres de gode historier med udeliv og oplevelser. Livskvalitet og fælles erindring bliver dermed kernen i de tilbud, som Stadsarkivet har til denne målgruppe.

Skole og uddannelsesinstitutioner

Når børn og unge skal introduceres til kommunens historie, kræver det en stor forståelse for, hvad det er, der tænder deres interesse. For nogle kan det være et en beskrivelse af deres skole fra tidligere tider, mens fotos af biler produceret på Randers Karosserifabrik for andre er et hit. Endelig kan mange finde stor fascination i at se, hvordan man kunne flytte et rådhus i 1930. Fortiden skal gøres relevant for de unge og Stadsarkivets rige samling gør det muligt at skræddersy de unges introduktion til kommunens og deres egen fortid på en måde, hvor fantasien og interessen bliver vakt.

Randers Stadsarkiv har en ambition om at udvide samarbejdet med skoler og uddannelsesinstitutioner gennem besøg på arkivet og rundture i byen. Aktivering af unge har man for eksempel haft gode erfaringer med i Lyngby Tårnbæk Stadsarkiv, hvor rollespil og praktiske opgaver har åbnet arkivverdenen for skoleelever.

Stadsarkivet kan også bidrage til de unges undervisning ved produktion af kildesæt fra arkivsamlinger til brug i uddannelsernes historieundervisning. Udarbejdelse af kildesæt som er skabt med de unges interessefelt og lokalområde for øje, kan være med til at gøre kildekritik og historiebevidsthed interessant i

en tid, hvor disse egenskaber er mere vigtige end nogensinde før. Koldings Stadsarkiv har eksempelvis gode erfaringer med at udgive et årligt katalog med tilbud til skolerne om forløb, hvor arkivet bl.a. sætter fokus på det enkelte individs historie.

Aktivering af borgere

Kommunens borgeres viden og erindringer om deres lokalområdes fortid er en vigtig ressource i arkivets arbejde. Stadsarkivet har i flere år haft en lille kreds af frivillige som med stor dedikation gennemgår arkivets omfattende billedsamling på omkring 2,5 millioner billeder. Ved fælles indsats får de frivillige afkodet, hvad billedernes kontekst og indhold er så fremtidige besøgende på arkivet kan få endnu større glæde af den mangfoldige samling.

Erfaringer fra Frederiksberg og København med billedregistrering har resulteret i, at der nu ligger tusindvis af billeder til offentlig brug på Kbhbilleder.dk. Og med mulighed for at borgerne kan kommentere og bidrage med deres viden hjemmefra, bliver registreringerne dagligt forbedret. Aarhus Stadsarkiv udnytter lokale kræfters viden både i forhold til billedregistrering, men arkivet står også i spidsen for et større projekt, hvor flere arkiver deltager. Her bliver ældre protokoller fra byråd og sogneråd scannet og renskrevet. På sigt kan lignende digitale platforme eventuelt laves i tilknytning til Randers Stadsarkiv.

Det digitale Stadsarkiv

Udviklingen viser, at borgernes forventninger til digital adgang til arkivmateriale vokser. Det offentlige Danmark er forpligtet til at stille digitale sager til rådighed via Borger.dk (borgerblikket) og ændringer i arkivloven, som træder i kraft 1. januar 2022, stiller også højere krav til sagers tilgængelighed. Randers Stadsarkiv har indtil videre koncentreret indsatsen om digitalisering af billeder, der kan tilgås via arkiv.dk. Ved en videreudvikling af Stadsarkivets digitale tilbud kan, og skal, arkivets samlinger blive endnu mere tilgængelige.

4. Arkivaliernes fysiske rammer – Udfordringer og risici

Randers Stadsarkivs arkivalier opbevares i dag på en række forskellige magasiner. Stadsarkivet fik i 2020 udført en bevaringsplan for arkivalierne, hvori der er foretaget en faglig vurdering af de enkelte magasiner egnethed til opbevaring af arkivalier.

Generelt konstaterer undersøgelsen, at magasinerne ikke er egnede til opbevaring af arkivalier, da de ikke har det indeklima, som er nødvendigt for at forsinke arkivaliernes gradvise nedbrydning. Derudover er flere af magasinerne i overhængende risiko for vandskade ved utætte vanddrør eller oversvømmelse i forbindelse med en højvandsituation. Da arkivalierne kun findes i et eksemplar, vil en vandskade i bedst fald føre til omkostninger forbundet med restaurering eller i værste fald til permanent ødelæggelse af dele af kommunens kulturarv. En sådan hændelse vil også ramme de mange borgere, hvis historiske levn vil gå tabt.

En langsigtet magasinløsning

Hvis problemerne med de fysiske rammer skal løses, kan der afsættes 125.000 kr. til udviklingen af et dispositionsforslag for et nyt moderne magasin, hvor alle Stadsarkivets arkivalier kan opmagasineres.

Moderne arkivmagasiner er allerede opført i Haderslev Kommune, Kolding Kommune, Aalborg Kommune og Vejle Kommune. I et moderne arkiv, kan arkivalierne sikres mod vandskade, og den gradvise nedbrydning kan forsinkes markant.

Derudover vil et samlet magasin kunne yde en mere effektiv betjening af borgere og forvaltning ved at sikre én indgang til arkivalierne.

Etableringen af et moderne magasin vil frigive en række kommunale lokale, der tidligere er blevet anvendt som magasiner. Den fremtidige anvendelse af lokalerne vil blive undersøgt nærmere i forbindelse med udviklingen af dispositionsforslaget. Forvaltningen har dog følgende foreløbige overvejelser:

- En række lokale i Kulturhuset anvendes i dag som magasin. Deres anvendelse kan indgå i en fremtidig ombygning af Kulturhuset og kan evt. anvendes til borgerrettede formidlingsaktiviteter.
- Loft- og kælderlokaler på Laksetorvet anvendes i dag som magasiner. Flere af lokalerne kan være egnede som nye kontorer.
- Et mindre kælderlokale i Langå Kulturhus anvendes i dag som magasin. Det kan indgå i Langå Kulturhus øvrige drift.
- Bojes Pakhus anvendes i dag som magasin. Der skal foretages en undersøgelse af lokalernes fremtidige potentiale.

5. Alternativ til permanentgørelse af Stadsarkivet

Hvis der ikke foretages en permanentgørelse af Randers Stadsarkiv, kan arkivalierne alternativt overdrages til Rigsarkivet. Der er imidlertid betydelige engangsudgifter og løbende udgifter forbundet med overdragelsen. Randers Stadsarkiv har omkring 6,5 hyldekilometer arkivalier, hvoraf anslået 5,5 fra forvaltningen vil kunne overdrages til Rigsarkivet. En del af arkivalierne er endnu ikke indhentet og ordnet ved Stadsarkivet. Stadsarkivet har desuden 5000 GB digitalt arkiv, hvoraf ca. 4000 GB anslået vil kunne overdrages til Rigsarkivet. Ved aflevering af papirarkivalier opkræver Rigsarkivet et engangsvederlag på 2.003 kr. per hylde meter og 16,76 kr. per GB. Overdragelsen af vil derfor som minimum koste ca. 11 mio. kr.

Processen må dog forventes at blive betydeligt dyrere, da der er en række andre udgifter forbundet med logistik, sortering og pakning af uordnet materiale, transport mv. En del af dette arbejde vil Rigsarkivet forestå mod betaling mens andre dele skal udføres af kommunale medarbejdere eller ved ekstern bistand. Derfor vil en række medarbejdere i det eksisterende arkiv skulle forlænges for at udføre processen. Det vil desuden være nødvendigt at finde en løsning på den sidste hyldekilometer og de sidste 1000 GB, der hovedsageligt består af materiale med stor betydning for Randers Kommunes kulturarv. Dette materiale kan ikke indleveres ved Rigsarkivet, og da private givere fra Randers Kommune har afleveret materialet med aftale om, at det vil blive bevaret, vil der være driftsudgifter forbundet med bevaringen af det. Ligeledes skal der findes en løsning på Stadsarkivets håndbogsamling, avissamling, skilderier omfattende fotosamling mm.

Rigsarkivet tager et vederlag på 745 kr. pr. påbegyndt time + 25 pr. betjening i sager, hvor forvaltningen ikke selv kan finde materialet frem. Baseret på tal fra før coronapandemien (2019) vil Rigsarkivet årligt opkræve anslået 1,1 mio. kr. i vederlag for betjening af forvaltningen. Det eksisterende Stadsarkivs medarbejdere er i dag specialiserede i at navigere i de forskellige arkivsystemer fra de seks samlingskommuner. Forvaltningen vurderer derfor, at der vil være et betydeligt kvalitetstab i service ved overdragelse af opgaven til Rigsarkivet. Det må desuden forventes, at ventetiden vil øges, når forvaltning og

borgere ikke kan henvende sig til medarbejdere dedikeret til Randers Kommunes arkiv. Den direkte adgang til de digitale arkiver, der hidtil har været vil heller ikke kunne fortsættes.

En overdragelse af arkivet til Rigsarkivet vil medføre et ophør af alle Stadsarkivets formidlende aktiviteter, der i 2019 kom ud til 3260 borgere. Derudover tilgik 69.698 borgere arkivets billedmateriale online. Stadsarkivet har desuden haft praksis for løbende at udgive formidlende artikler om Randers Kommunes historie. I 2019 blev der udgivet 47 artikler i Amtsavisen. Samtidig vil Stadsarkivets potentiale som en fremtidig identitetsskabende formidler af Randers Kommunes kulturarv gå tabt.